



Sygn. akt I CSK 16/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosław Bączyk (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa R. C. i M.B. przeciwko Bankowi [...]o stwierdzenie nieważności umowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 stycznia 2016 r.,
skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 23 stycznia 2014 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od powodów na rzecz pozwanego kwotę 3600 złotych (trzy tysiące sześćset) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 19 lutego 2013 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo R. C. i M. B., w którym domagali się oni, na podstawie art. 58 § 2 k.c., stwierdzenia nieważności zawartej z pozwanym Bankiem [...] umowy z dnia 23 sierpnia 1999 r. o kredyt na zakup nieruchomości z powodu jej sprzeczności z zasadami współżycia społecznego.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że na wniosek powodów, pozwany Bank udzielił im kredytu w kwocie 1 000 000 złotych na zakup nieruchomości zabudowanej położonej w Ł. Umowa została zawarta w formie pisemnej w dniu 23 sierpnia 1999 r.; strony ustaliły zabezpieczenie spłaty kredytu w postaci hipoteki w kwocie 1 000 000 złotych obciążającej przedmiotową nieruchomość oraz weksla in blanco. Umową z dnia 25 sierpnia 1999 r. w formie aktu notarialnego, powodowie kupili od M. W. bliżej opisaną nieruchomość położoną w Ł. za cenę 1 350 000 zł. W dacie zawarcia umowy nieruchomość ta była obciążona hipoteką w kwocie 600 000 zł na rzecz Spółdzielczego Banku [...]. Powodowie przekazali zbywcy kwotę 350 000 złotych tytułem ceny, a jej pozostałą część zapłacili środkami pochodzącymi z kredytu. Na wniosek powodów pozwany Bank przełał kwotę 400 000 zł na osobiste konto M. W., zaś kwotę 600 000 zł przekazał na konto zbywcy w Spółdzielczym Banku [...], celem spłaty obciążającego nabywaną nieruchomość zobowiązania hipotecznego w tej wysokości.

Na skutek powzięcia przez powodów informacji, że rzeczywista wartość nabytej nieruchomości jest dużo niższa od zapłaconej ceny, małżonkowie uchylili się wobec zbywcy od skutków prawnych oświadczenia woli o jej nabyciu jako złożonego pod wpływem błędu. Wyrokiem z dnia 11 lutego 2004 r. Sąd Apelacyjny zasądził od M. W. na rzecz R. C. i M. B. kwotę 1.350.000 zł tytułem zwrotu ceny. Z uwagi na to, że powodowie nie zapłacili jakiegokolwiek raty kredytu, pozwany Bank wypowiedział łączącą strony umowę o kredyt ze skutkiem na dzień 31 października 1999 r. i wezwał powodów do zapłaty kwoty 1 086 805,48 zł w terminie 7 dni, a następnie uzyskał tytuł wykonawczy przeciwko małżonkom w postaci wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 28 września 2008 r., zasądzającego na rzecz Banku należność z tytułu niespłaconego kredytu. Wyrokiem z dnia 16 października 2008 r.

Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo małżonków o pozbawienie wykonalności tego tytułu wykonawczego. Po rozpoznaniu apelacji powodów postanowieniem z dnia 14 października 2008 r. Sąd Apelacyjny uchylił zaskarżony wyrok, umorzył postępowanie w zakresie powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego i odrzucił apelację w części dotyczącej ustalenia nieważności umowy. Powodowie nie spłacili kredytu objętego umową z dnia 23 sierpnia 1999 roku; toczy się przeciwko nim postępowanie egzekucyjne z wniosku pozwanego wierzyciela.

Zdaniem Sądu Okręgowego, powodowie nie udowodnili, że kwestionowana umowa narusza, z uwagi na cel jej zawarcia, towarzyszące jej okoliczności oraz skutki, zasady współżycia społecznego rozumiane jako powszechnie aprobowane reguły etycznego i uczciwego postępowania; w szczególności nie wykazali, aby pozwany Bank naruszył przy zawieraniu umowy o kredyt reguły uczciwości kontraktowej. Podkreślił, że zaciągnięcie kredytu było świadomą i suwerenną decyzją powodów. To powodowie określili kwotę kredytu i przedstawili biznesplan dotyczący prognozowanych dochodów z działalności gospodarczej, którą zamierzali prowadzić w nabytej nieruchomości. Powodowie zostali wprowadzeni w błąd co do wartości nieruchomości nie przez pozwany Bank, lecz przez zbywcę nieruchomości. Bank rozdysponował kwotę zaciągniętego kredytu na zapłatę ceny nabycia nieruchomości, zgodnie ze zleceniem powodów. Ani cel umowy, jakim było udzielenie powodom na ich własny wniosek kredytu w określonej przez nich wysokości, ani skutek umowy, jakim jest obowiązek spłaty zaciągniętego kredytu, nie są sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, stąd nie ma podstaw do ustalenia nieważności umowy (art. 58 § 2 k.c.).

Sąd Apelacyjny oddalił apelację powodów, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu Okręgowego. Podniósł, że powodowie nie wskazali zasady współżycia społecznego, z którą jest sprzeczna umowa o kredyt, zawarta na ich wniosek. Pozwany Bank przelał środki z kredytu zgodnie z dyspozycjami kredytobiorców, którzy sami naruszają zasady współżycia społecznego, nie spłacając wymagalnych zobowiązań objętych tytułem wykonawczym. Ani cel umowy, ani jej skutek w postaci obowiązku spłaty zobowiązań nie pozostają w sprzeczności z zasadami etycznego i uczciwego postępowania.

W skardze kasacyjnej powodowie zarzucili naruszenie art. 58 § 2 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, skutkujące odmową uznania umowy za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego. Wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez uwzględnienie powództwa, ewentualnie o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasady współżycia społecznego, określane także mianem zasad słuszności, mają charakter klauzuli generalnej, której istotą i funkcją jest uelastycznienie systemu prawa w celu zapobiegania rażąco niesprawiedliwym skutkom zastosowania określonej normy prawa w określonym stanie faktycznym. Zasady współżycia społecznego odgrywają doniosłą rolę, ponieważ umożliwiają dostosowanie ogólnych norm prawa do konkretnego stanu faktycznego przy uwzględnieniu systemu ocen lub zasad postępowania o charakterze pozaprawnym. Klauzula zasad współżycia społecznego pełni różną funkcję w zależności od celu, któremu służy. W systemie prawa cywilnego można wyróżnić odwołujące się do tych zasad normy prawne regulujące sytuacje, w których naruszenie zasad współżycia społecznego powoduje ujemne skutki prawne (por. art. 5, 58 § 2 k.c., 1008 punkt 1 k.c., art. 56 § 2 i 3 k.r.o.), w których powstanie, zmiana lub ustanie konkretnych praw lub obowiązków uzależnione jest od oceny danego stosunku prawnego z punktu widzenia zasad współżycia społecznego (por. art. 411 punkt 2, 428 i 431 § 2, 446 § 2 zdanie 2, 827 § 1, 902 k.c., 144 § 1 i 2 k.r.o.) oraz w których zasady współżycia społecznego są kryteriami służącymi do bezpośredniego lub pośredniego (przez wykładnię oświadczeń woli) bliższego sprecyzowania treści prawa lub stosunku cywilnoprawnego (por. art. 56, 65, 3531, 354, 140, 233, 287 i 298 k.c.).

W orzecznictwie Sągu Najwyższego i piśmiennictwie można wyróżnić dwa ujęcia charakteru zasad współżycia społecznego, definiowanych jako powszechnie akceptowane w społeczeństwie reguły uczciwego, rzetelnego, lojalnego postępowania, zasady słuszności, dobrych obyczajów, etycznego zachowania wobec drugiego człowieka. Zgodnie z pierwszym stanowiskiem, mają one charakter

quasi normatywny (ujęcie normatywne) i stąd niezbędne jest wskazanie przez stronę lub sąd orzekający w sprawie, w której pojawia się - jako istotny dla rozstrzygnięcia - wątek zgodności lub niezgodności danej czynności prawnej (art. 58 § 2 k.c.) lub czyjś zachowania (art. 5 k.c.) z zasadami współżycia społecznego, o jaką konkretnie zasadę chodzi (por. przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 5 maja 1964 r., I PR 159/64, OSN 1965, nr 1, poz. 19, z dnia 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, niepubl. i z dnia 14 października 1998 r., II CKN 928/97, OSNC 1999, nr 4, poz. 75).

Stosownie do drugiego poglądu (ujęcie sytuacjonistyczne) nie jest możliwe stworzenie katalogu zasad współżycia społecznego; nie mają one bowiem charakteru stałego i niezmiennego. Ocena, czy dana czynność prawna lub zachowanie określonej osoby naruszają zasady współżycia społecznego, wymaga przytoczenia oraz rozważenia wszystkich okoliczności każdego indywidualnie rozpatrywanego przypadku (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 stycznia 2009 r., I PK 18/08, OSN 2010, nr 13-14, poz. 156, z dnia 16 czerwca 2009 r., I CSK 522/08, niepubl., z dnia 23 maja 2013 roku, IV CSK 660/12, niepubl., z dnia 8 maja 2014 roku, V CSK 322/13, niepubl.).

Powołując się na nieważność umowy kredytowej zawartej z pozwanym, z uwagi na jej sprzeczność z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.), powodowie byli zobligowani, pod rygorem oddalenia powództwa, nie tyle do wskazania jakiejś konkretnej zasady współżycia społecznego, z którą ta umowa pozostaje w sprzeczności, ile do wskazania okoliczności usprawiedliwiających stawianą przez nich tezę, że umowa ta jest nieetyczna i nie do pogodzenia z powszechnie aprobowanymi w społeczeństwie wartościami moralnymi. Tak rozumianej powinności powodowie nie sprostali, stąd zaskarżony wyrok ostatecznie odpowiada prawu.

W ocenie powodów, o sprzeczności kwestionowanej umowy z zasadami współżycia społecznego świadczy cel, a w zasadzie, skutek zawartej przez nich umowy kredytu, w postaci obciążenia ich obowiązkiem spłaty zaciągniętego kredytu, któremu nie byli, nie są i nie będą w przyszłości w stanie sprostać. Powodowie wskazując na wprowadzenie ich w błąd co do rzeczywistej wartości nabywanej

nieruchomości przez zbywcę, posługującego się nierzetelnym operatem szacunkowym, upatrują sprzeczności umowy o kredyt z zasadami współżycia społecznego w tym, że pozwany Bank naruszając zasady uczciwości kontraktowej, nie zweryfikował wartości nieruchomości i udzielił im zbyt wysokiego, w stosunku do faktycznej wartości nieruchomości, kredytu, którego nie są w stanie spłacić, co uniemożliwia im normalne życie.

W orzecznictwie wskazuje się, że za oceną nieważności czynności prawnej z uwagi na jej sprzeczność z zasadami współżycia społecznego muszą przemawiać szczególne okoliczności (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2006 r., II CSK 101/05, nie publ.). Przy dokonywaniu kontroli czynności prawnych na podstawie art. 58 § 2 k.c., należy mieć na uwadze jej podwójny aspekt. Z jednej strony wynik tej analizy może powodować pewną nieprzewidywalność funkcjonowania systemu prawnego, ale z drugiej strony prowadzi do rekompensującego ją, sprawiedliwego rezultatu stosowania prawa. Z konieczności zachowania równowagi między tymi elementami wynika postulat stosowania klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego w przypadkach wyjątkowych, w których ma ono mocne uzasadnienie aksjologiczne.

Sąd drugiej instancji uznał, że w realiach rozpatrywanej sprawy takie uzasadnienie nie występuje, albowiem powodowie z własnej inicjatywy, nie znajdując się w jakimkolwiek przymusowym położeniu lub szczególnej sytuacji życiowej, złożyli wniosek o udzielenie im kredytu bankowego w kwocie 1 000 000 złotych na zakup nieruchomości, w której planowali prowadzenie prywatnej przychodni lekarskiej. Powód przedstawił pracownikom pozwanego Banku biznesplan, zakładający osiągnięcie dochodów z prowadzonej działalności medycznej w kwocie około 20 000 miesięcznie. Z ustaleń wynika, że powodowie zostali wprowadzeni w błąd przez zbywcę nieruchomości co do faktycznej wartości kupowanej nieruchomości. Uchylili się od skutków złożenia oświadczenia woli w przedmiocie nabycia nieruchomości i uzyskali prawomocny wyrok zasądający od zbywcy nieruchomości na ich rzecz zwrot ceny; dysponują więc tytułem wykonawczym przeciwko kontrahentowi. Nie zapłacili najmniejszej nawet kwoty tytułem zwrotu kredytu, prezentując stanowisko, że nie uczynią tego z uwagi na to, że zostali oszukani. Stawiany aktualnie przez powodów zarzut nie zweryfikowania

lub niedostatecznie starannego zweryfikowania przez pracowników Banku dokumentacji przedstawionej przez powodów przy wniosku o udzielenie kredytu (operat szacunkowy nieruchomości, biznesplan), nie stanowi o sprzeczności przedmiotowej umowy o kredyt z zasadami lojalnego kontraktowania lub obowiązku uczciwego zachowania wobec kontrahenta. Należy więc podzielić stanowisko Sąd Apelacyjny, że przedstawione przez powodów okoliczności nie dają podstaw do przyjęcia, że kwestionowana umowa jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego i w konsekwencji nieważna na podstawie art. 58 § 2 k.c. Oznacza to, że zaskarżony wyrok odpowiada prawu i brak jest podstaw do uwzględnienia skargi kasacyjnej powodów.

W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ i art. 108 §1 k.p.c.).

kc